

УДК 930.25(477.54)

Л. М. ЮДІНА*

ЧИТАЦЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ КОРИСТУВАЧІВ ДОКУМЕНТАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

Висвітлено досвід Державного архіву Харківської області з організації та проведення читацької конференції як однієї з форм співпраці з користувачем документами Національного архівного фонду та одного із засобів популяризації архівних документів. Проаналізовано тематику читацьких конференцій, організованих та проведених упродовж 2009–2011 рр.

Ключові слова: архівний документ; користувач; читальний зал; читацька конференція; виставка; держархів області.

Одним із пріоритетних завдань державної архівної установи є інформаційне обслуговування користувачів документами Національного архівного фонду України (далі – користувач) через сектори користування документами – читальні зали. В них користувач ознайомлюється з архівними документами, і у разі потреби з дозволу керівництва архіву може користуватися технічними засобами (портативний комп'ютер, фотоапарат, калькулятор тощо), що полегшують його роботу, за умови, що вони не завдадуть шкоди документам і не заважатимуть іншим користувачам.

Упродовж останніх років спостерігається тенденція до зростання кількості користувачів, які працюють у читальних залах державних архівів. Якщо 2005 р. у Державному архіві Харківської області (далі – держархів області) працювало 360 користувачів (zareєстровано 3 005 відвідувань), то 2010 р. їх кількість збільшилась до 457 (zareєстровано 4 041 відвідування). Упродовж 11 місяців 2011 р. читальний зал держархіву області прийняв 392 користувача, які відвідали його 3 545 разів.

Підвищення попиту на проведення досліджень за архівними документами пояснюється підвищенням інтересу до тем із краєзнавства, історії підприємств та установ, повоєнного періоду, періоду репресій, голодоморів в Україні, а також до матеріалів, що висвітлюють життя і творчість державних та культурних діячів, історію власного роду тощо. Одержана користувачем інформація продукується у збірниках документів, ґрунтовних наукових працях (дисертаціях, монографіях), статтях у

---

* Юдіна Лариса Миколаївна – кандидат історичних наук, заступник директора Державного архіву Харківської області.

наукових та популярних періодичних виданнях, відтворюється у формі експозицій музеїв, документальних фільмів, теле- та радіопередач, проєктів реставрації у галузі архітектури, прикладного мистецтва тощо.

Під час роботи з документами у читальних залах архіву користувачі мають можливість встановлювати професійні контакти, обмінюватися набутим досвідом або думками з приводу проведення певного дослідження, але у такий спосіб, щоб не заважати іншим користувачам. Ця форма спілкування дещо обмежує ґрунтовне обговорення питань, що стосуються загальної теми, над якою працюють користувачі.

Читацька конференція як одна із форм співпраці з користувачами поширює такі можливості, оскільки сприяє налагодженню більш тісної співпраці як з фахівцями держархіву області, так і між користувачами, які працюють над спорідненими темами. Вона також відіграє позитивну роль у реалізації спільних творчих проєктів, обміні набутим досвідом дослідницької роботи, побудованої на використанні першоджерел – архівних документів; виявленні проблем, з якими стикаються користувачі при проведенні досліджень, визначенні шляхів їх вирішення. Крім того, у ході читацької конференції широко популяризуються архівні документи, що сприяють збагаченню та поглибленню знань з певної тематики.

У держархіві області організацію та проведення читацьких конференцій запроваджено з 2009 р. на виконання наказу Державного комітету архівів України від 13.05.2009 № 75 “З оголошенням рішення колегії Державного комітету архівів України від 23 квітня 2009 р. “Про організацію роботи читальних залів державних архівів”.

Особливістю таких конференцій є те, що до їх роботи залучаються не лише користувачі, котрі працюють у читальних залах держархіву області, а і його співробітники, які виступають з доповідями, повідомленнями, надають поради тощо.

У плановому порядку проведення читацьких конференцій у держархіві області відбувається двічі на рік, що визначено наказом директора держархіву області від 28.09.2009 № 68 “Про проведення читацьких конференцій”. З метою їх організації утворено організаційний комітет із досвідчених фахівців. Більша частина їх працює безпосередньо з користувачами у читальних залах.

Тематика майбутніх читацьких конференцій визначається завчасно, з урахуванням ювілейних дат, що відзначаються на державному рівні поточного року; тему читацької конференції ініціює держархів області. У разі зацікавленості користувачів в обговоренні тем, не передбачених планом роботи держархіву області на певний рік, тематика читацької конференції визначається за їх ініціативою і може бути проведена позапланово або врахована у плануванні роботи держархіву області на подальші роки. З цією метою у держархіві області запроваджено анке-

тування користувачів, у якому передбачено питання щодо визначення тематики майбутніх читацьких конференцій.

Запорукою успіху читацької конференції є детально розроблена програма та тематика виступів, своєчасне інформування зацікавлених установ, організацій та користувачів про її проведення.

Проведенню читацької конференції передують підготовча робота, яка передбачає наступне:

- уточнення теми конференції та дати її проведення;
- підготовка оголошення про її проведення з подальшим його розміщенням на стендах приміщень держархіву області та на власному його веб-сайті у рубриці “Анонси”;
- оформлення офіційних запрошень для користувачів, які займаються дослідженням зазначеної теми;
- обробка заявок на участь у конференції;
- підготовка програми конференції;
- підготовка виставки архівних документів та/або друкованих видань, що працюватиме у рамках конференції.

Перша читацька конференція в держархіві області відбулася 20 листопада 2009 р. Її тема була визначена з урахуванням прийняття Закону України “Про Голодомор 1932–1933 років в Україні” та підписанням низки указів Президента України (“Про встановлення Дня пам’яті жертв голодоморів та політичних репресій”, “Про заходи у зв’язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні”, “Про оголошення в Україні 2008 року Роком пам’яті жертв Голодомору”) і присвячена питанням вивчення документів, пов’язаних із політичними репресіями та голодоморами в Україні. Конференція викликала жвавий інтерес серед користувачів. У рамках її роботи обговорювалися наступні питання:

- Про роботу Державного архіву Харківської області з виявлення, інформаційного обслуговування та використання документів, які містять інформацію про голод 1932–1933 рр.;
- Геноцид 1932–1933 рр. у нашій пам’яті;
- Про нові надходження документів, що висвітлюють події 1932–1933 рр. на Харківщині;
- Про створення реєстру фондів меморіального характеру;
- Антирадянський спротив українського селянства на сході Харківщини в роки колективізації та Голодомору (1928–1933);
- Голодомор 1932–1933 рр. за документами Держархіву Харківської області;
- Земельна громада – альтернатива колгоспам;
- Про роботу над створенням фільму Сергія Бурковського “Живые” (про голодомор у Валківському районі);
- До питання боротьби з дитячою безпритульністю у Харкові у 20-х рр. ХХ ст.;

- Про використання документів держархіву області для підготовки Харківського тому серії “Реабілітовані історією” та книги пам’яті жертв Голодомору 1932–1933 рр.;
- “Грецька операція” НКВС СРСР у Харкові: досвід дослідження на базі фондів Державного архіву Харківської області;
- Архівні кримінальні справи громадян, які піддавалися політичним репресіям у 20–30-ті рр. ХХ ст., як джерело біографічних та історико-правових досліджень;
- Діяльність професора О. А. Янати за документами Держархіву Харківської області.

У роботі читацької конференції взяли участь науковці, працівники музейних установ, вчителі історії шкіл районів Харківської області, представники громадських організацій, редакційно-видавнича група Харківського тому серії “Реабілітовані історією” та співробітники держархіву області.

У рамках зазначеної конференції відбулася презентація книги дослідника Віталія Сосницького “Операція “Кулаки”. Книги судей: 80 лет спустя...” та діяла виставка архівних документів “Харків: трагічні сторінки Голодомору 1932–1933 років”.

2010 р., на виконання наказу Державного комітету архівів України від 18.11.2009 № 196 “Про участь державних архівних установ у відзначенні в Україні 1025-річчя хрещення Київської Русі” та з нагоди 65-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні, в держархіві області відбулося 2 читацькі конференції: “Історія храмів Харківщини” та “Велич подвигу народного. До 65-ої річниці завершення Другої світової та Великої Вітчизняної воєн”.

На конференції, присвяченій історії храмів Харківщини, що відбулася 25 червня 2010 р., обговорювалися такі питання:

- Про огляд метричних книг, що зберігаються в держархіві області;
- Про фонди релігійних установ у складі держархіву області: створення, зміст та використання;
- Про нові дані оформлення Харківського архієрейського дому (перша половина ХІХ ст.);
- Про причини розколу Харківської єпархії;
- Історія церкви – історія людського життя (за архівними документами Казанської церкви, м. Харків);
- Історія Хорошевського Вознесенського дівочого монастиря;
- Про знищення Миколаївського собору: причини, привід, інформаційне забезпечення акції;
- Історія Святодухівської церкви та її останній священик Перцев;
- Спасів Скит і побудова храму на місці аварії царського потягу поблизу ст. Бірки Зміївського повіту (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.ст.);
- Роль Свято-Миколаївського храму у поширенні автокефального руху на Харківщині (ІІ пол. 1920-х років);

Пленарне засідання читачької конференції, присвяченої питанням вивчення документів, пов'язаних із політичними репресіями та голодоморами в Україні.

– Харківські єпархіальні архітектори (1857–1917 роки).

У рамках зазначеної конференції діяла виставка архівних документів “Історія храмів Харківщини”. На виставці було репрезентовано документи з фондів дорадянського періоду (метрична книга Архангело-Михайлівської церкви с. Бабаї Харківського повіту та клірова відомість Петро-Павлівської церкви м. Харків) та радянського періоду, що зберігає держархів області. Серед останніх – документи про вилучення церковних цінностей на користь голодуючих (1922 р.), про протести прихожан щодо закриття церков, молитовних будинків (1929–1930 рр.), про арешти священників.

У роботі конференції взяли участь співробітники держархіву області, викладачі ВНЗів Харкова, студенти харківських вузів, вчителі шкіл, науковці, священнослужителі, працівники музейних установ та ЗМІ.

На конференції, присвяченій 65-й річниці завершення Другої світової та Великої Вітчизняної воєн, що відбулася 22 жовтня 2010 року, заслухано та обговорено такі доповіді:

- Огляд документів Державного архіву Харківської області, що містять інформацію про партизанський рух на Харківщині;
- Колекція В. О. Рибалова як джерело дослідження історії Великої Вітчизняної війни;
- Аналіз документів фонду Барвінківської управи;

Учасники читачької конференції, присвяченої 65-й річниці завершення Другої світової та Великої Вітчизняної воєн, знайомляться з виставкою архівних документів “Історія Великої Вітчизняної війни крізь призму архівних документів”.

- Розуміння “великої справи” (про роботу Харківської обласної редакції “Книга Пам’яті”);
- Харків періоду 1941–1942 років;
- Кожен народ повинен пишатися своїми героями;
- Жовті списки (грудень 1941 року);
- Нацистська пропаганда в Харківській області (1941–1943 роки);
- Репрезентація теми нацистської окупації в Харківському історичному музеї за матеріалами Державного архіву Харківської області.

У рамках зазначеної конференції діяла виставка архівних документів “Історія Великої Вітчизняної війни крізь призму архівних документів”. Більшу їх частину склали документи про діяльність партизанських загонів та підпільних організацій на території Харківщини.

У роботі конференції взяли участь співробітники держархіву області, студенти харківських вузів, науковці, працівники музейних установ, громадських організацій та ЗМІ.

2011 р. тематика читачьких конференцій визначалася з урахуванням визначних дат та подій, що відзначалися на державному рівні, і стала ідентичною тематиці читачьких конференцій, проведених 2010 року. До того ж, вона реалізувала бажання користувачів знову повер-

нутися до обговорення тем, розглянутих на попередніх читацьких конференціях.

24 червня 2011 р. в держархіві області відбулася читацька конференція на тему: “Харківщина за часів Великої Вітчизняної війни”. У її роботі взяли участь фахівці держархіву області, представники громадських організацій, музейних установ, викладачі та студенти ВНЗів Харкова.

Вони поділилися власними дослідженнями за такими темами:

- Початок тяжких випробувань. Харків та харків’яни на початку війни;
- Історія однієї фотографії (Прапор Перемоги 1945 року) та її автора;
- Військово-політичні передумови операції під Харковом у травні 1942 року;
- Фонди особового походження учасників Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років у Держархіві Харківської області;
- Мала війна з Фінляндією як попередниця великої війни з Німеччиною;
- Підкупаційний Харківський політехнічний інститут (1941–1943 роки);
- Святкові комеморації та пам’ять про Другу світову війну (Харківщина 1943–1985 років);
- Діяльність композитора Валентина Костенка у роки окупації Харкова (1941–1943 роки);
- Огляд переліків документів, виявлених у Державному архів Харківської області, за темами: “Харківщина за часів Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років” та “Харківщина: перші місяці війни”.

У рамках зазначеної конференції діяла виставка архівних документів із фондів держархіву області “Харківщина: перші місяці війни”, яка супроводжувалася цікавою та змістовною розповіддю фахівця держархіву області.

На виставці були представлені копії документів про заходи, що вживалися партійними органами міста й області у перші місяці війни (евакуація населення, промисловості та сільського господарства; створення загонів, підготовка медичних сестер запасу, будівництво оборонних споруджень, організація збору серед населення теплих речей та білизни для Червоної Армії та ін.).

25 листопада 2011 р. відбулася читацька конференція на тему: “З історії християнства Слобожанщини”. В ній взяли участь науковці, працівники бібліотек, музейних установ, редакції монастирської газети “Покровський вісник”, редакційно-видавничої групи з підготовки Харківського тому серії “Реабілітовані історією”, вчителі історії шкіл району Харківської області та співробітники держархіву області.

Цікавими та інформаційно-насиченими виявилися дослідження користувачів, що базувалися на вивченні архівних документів держархіву області. Серед них:

- Старообрядництво Харківщини у 1825–1855-х роках: чисельність, локалізація та склад;
- Святині Слобожанщини;
- З історії храму в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці в сл. Велика Бабка (XVIII – поч. XX ст.);
- З історії Олександрівської церкви у м. Харків (до 120-річчя зведення та освячення храму);
- Історія Свято-Покровського храму с. Безлюдівка (з 1660 року до сьогодні);
- Історія Свято-Вознесенського храму м. Люботин;
- Храм Казанської Божої Матері у м. Харків;
- Охтирська ікона Божої Матері;
- Церкви на Новоселівці (1917–1941 рр.);
- Радянська релігійна політика 1920-х років в Україні за документами Державного архіву Харківської області;
- Релігійно-просвітницька діяльність Харківського єпархіального релігійно-просвітницького Братства Озерянської Божої Матері (початок XX ст.);
- Фонди духовних правлінь Харківського намісництва в Центральному державному історичному архіві, м. Київ: склад, наявність, збереженість;
- Соціальна функція православних монастирів Харківської єпархії у другій половині XIX – на початку XX ст.;
- Репресивні аспекти антирелігійної політики 1920–1930-х років в Україні;
- Позбавлення виборчих прав священнослужителів та мирян Богодухівського району Харківської області (1917–1929 роки);
- Використання ГІС-технологій для створення тривимірної віртуальної моделі Миколаївської церкви у м. Харків;

Традиційно у рамках читацької конференції діяла виставка друкованих видань, присвячена історії християнства на Слобожанщині. На ній були репрезентовані видання, що зберігаються у держархіві області. Серед них: Православные храмы и монастыри Харьковской губернии 1681–1917. Альбом-каталог, 2007 г.; Харьковская Крестовоздвиженская (Мироносицкая) церковь 1783–1908 гг. / составитель протоиерей Николай Любарский /, серия Православные храмы Слободской Украины, 2007 г.; Татарінов С. Й., Тутова Н. О. Православ'я Бахмутського краю – погляд крізь століття. Історичний нарис, 2009 р., Кальченко Т. В. Києво-Юрковецкая Макариевская церковь. Вехи истории на рубеже эпох,

2010 г.; Гавриленко Л. І. Історія про Хорошевський Вознесенський дівочий монастир, 2010 р. та інші.

Вперше в практиці проведення держархівом області читацьких конференцій даний захід завершився екскурсією до святих місць Харківщини, Миколаївської церкви смт Ольшани, побудованої 1753 р., та Михайлівської церкви смт Пересічний, побудованої 1820 р. Ініціатором та організатором заходу виступив директор Харківського приватного музею міської садиби Андрій Парамонов. Учасники конференції оглянули церкви, дізналися багато цікавого про історію їх утворення та відвідали історичний музей смт Пересічне, де оглянули експозиції з історії різних періодів його розвитку.

Найбільш цікаві теми, обговорені у рамках читацьких конференцій, висвітлено на сторінках власного науково-інформаційного вісника держархіву області "Харківський архівіст" 2009 рік, № 2; 2010 рік, № № 1, 2).

Матеріали останньої читацької конференції планується видати окремим збірником.

Численні позитивні відгуки учасників читацьких конференцій про доцільність їх проведення свідчать, що така форма співпраці з користувачами є необхідною та має запроваджуватися й поширюватися в усіх державних архівних установах України.

Освещен опыт Государственного архива Харьковской области по организации и проведению читательской конференции как одной из форм сотрудничества с пользователем документами Национального архивного фонда и одного из способов популяризации архивных документов. Проанализировано тематику читательских конференций, организованных и проведенных в течение 2009–2011 годов.

Ключевые слова: архивный документ; пользователь; читальный зал; читательская конференция; выставка; госархив области.

The article highlights the experience of State Archives of Kharkiv Region on the holding of readers' conference as the form of collaboration with the National Archival Fond users and as the method of popularization of archival documents. It also analyzes the topics of readers conferences held during 2009-2011.

Keywords: archival document; user; readers' hall; readers' conference; exhibition; State archives of Region.